

PERSPEKTIVE HRVATSKE TEOLOŠKE MISLI

Adalbert REBIĆ, Zagreb

Sažetak

U napisu raspravljam o teologiji i njezinoj naravi, zadaći i svrsi u naše vrijeme u skladu s crkvenim dokumentima. Raspravljam o potrebi teologije kao istraživačke znanosti u službi Crkve. Danas je teologija i te kako važna: suočavajući se s pitanjima koja joj postavlja ovo vrijeme ona na njih odgovara tako da Crkva ostane »u punoj istini« (usp. Iv 8,31). Raspravljam o potrebi da se na teološkim fakultetima obrati pozornost predmetima (psihologija, sociologija, pitanja aktualne moderne filozofije) koji bi olakšali razumijevanje i kontakt s današnjim svijetom. Današnjoj su teologiji, odnosno teologu povjereni zadaci sinteze i formulacija vjerskih istina u odnosu prema današnjem čovjeku, njegovu znanju o sebi i svijetu.

Ukazujem na nove promjene u svijetu. Crkva treba odgojiti ljude za te *promjene* koje se u suvremenome svijetu nezaustavljivo i užurbano događaju. Upozoravam da teologija treba biti što *tješnje povezana s praksom*, kako je to isticao Drugi vatikanski koncil. Sva teologija mora biti *pastoralno usmjerena*; mora voditi računa o težnji današnjih ljudi za *religioznim iskustvom*, žudnji za posebnim doživljavanjem onostranoga u ovom životu. Istinska teologija mora u takvoj situaciji odvažno odmjeriti i ocijeniti te prakse. Ona mora biti *kritika prakse*. Ona ne smije pobjeći od onoga što se u Crkvi i u svijetu zbiva, nego mora proučavati današnju praksu u Crkvi, podvrgnuti kritici iskustva koja se pojavljuju, te tako pomoći crkvenom učiteljstvu i cjelokupnoj zajednici.

Teologija mora biti *proročki* usmjerena: mora uočavati znakove vremena, iščitavati im smisao i ponuditi rješenja. Teolog treba biti Božji glasnogovornik, tumač Božjih riječi, ali i *kritičar društvene* pa i *crkvene prakse*: mora neprekidno pozivati odgovorne u društvu i u Crkvi, da im praksa bude vazda bolja, čovječnija, a po tom i božanskija. Teološka istraživanja moraju donositi *novosti*.

Uspostavom demokratskog sustava u Hrvatskoj otvorene su nove mogućnosti teološkog i uopće pastoralnog djelovanja. Teolog treba odgovoriti na probleme i pitanja koja se nameću kršćanstvu na ovim našim prostorima danas i u skoroj budućnosti da bismo ne samo mogli opstati, nego i *kvalitetno* opstati kao »sol zemlje« i kao »svijetlost svijeta« (Mt 5,13.14). Teolog treba u ovim *novim* društvenopolitičkim prilikama sve to budno pratiti, analizirati i Crkvu upozoriti na negativne pojave u društvu, ali i u samoj Crkvi.

Poslije pada komunizma *teologija* na našim prostorima dobiva *pravo javnosti*: ponovno je vraćena u zajednicu fakulteta hrvatskog sveučilišta. To teologiju *obvezuje*: ona treba među druge znanosti unijeti svijest transcendencije i svijest odgovornosti za *čovjeka u svim njegovim dimenzijama*. Zajedno s drugim znanostima ona se treba baviti čovjekom, njegovim svi-

jetom, njegovim današnjim problemima, onima materijalne i onima duhovne naravi: ekologija, politika, radna mjesta, socijalna pravda, unutarnje zadovoljstvo, mir, spasenje...

Zadaća je teologije da danas u *sekulariziranoj* postkomunističkoj Hrvatskoj pokrene »drugu evangelizaciju« Hrvatske, da razradi, razmisli, osmisli načine na koje bi se moglo suvremenim ljudima navijestiti Radosnu vijest njima razumljivim jezikom, razumljivim pojmovima, da bi mogli sadržaje vjere prihvatiti i po njima živjeti.

Dotičemo se pri kraju pitanja *solidarnosti, mira i dijaloga*, koji treba voditi s međusobnim poštovanjem, slogom i zakonitom raznolikošću, iskreno, s ljubavlju i dužnom slobodom. Dijalog treba promicati najprije u samoj Crkvi. Ukazujem na to da se teologija treba baviti i *zaštitom okoliša (ekologija)* i etičkim i čudorednim pitanjima (*bioetika*). Posebnu pozornost poklanjam pitanju *ekumenizma* na ovim našim područjima, ali i međureligijskom dijalogu s *muslimanima* i sa *Židovima*.

Na kraju podsjećam da teologija treba u dosluhu s trendovima europske i svjetske teologije, a iznad svega u skladu s novim crkvenim dokumentima, razmišljati i razrađivati istinska *teološka* pitanja. Raditi oko sve dubljeg upoznavanja Biblije, na novim, suvremenim načinima tumačenja Biblije u Crkvi. Vjernički nastojati razumjeti sadržaje vjere u novim *kulturalnim* prilikama na koje silno utječu novija sredstva priopćavanja (televizija, radio, internet...). Teolozi trebaju promisliti i crkvene strukture – mislim na one povijesno-kulturološki uvjetovane – kao što su ih tijekom tisućljeća promišljali.

Ključne riječi: teologija, teolog, Crkva, evangelizacija, suvremena kriza, društvene promjene, proročka kritika društva i Crkve...

Što je teologija i koja je njezina zadaća?

Teologija – govor o Bogu – jest znanost koja nastoji razumjeti sadržaje vjere, istinu koja čovjeka oslobađa, te doznati za put koji vodi do spasenja (*scientia salutis*). Ona je metafizičke naravi i usmjerena je prema nadnaravnim, transcendentnim stvarnostima. No, ona nikako ne može *ne voditi* računa o ovozemaljskim stvarnostima koje omogućuju čovjeku da živi miran i spokojan život na zemlji (usp. 1 Tim 2,2), iščekujući otkupljenje svoga tijela, dolazak kraljevstva Božjega (usp. Rim 8,18-25), novo nebo i novu zemlju. Ona, dakle, nastoji u zajedništvu s crkvenim učiteljstvom dokučiti sve dublje shvaćanje i razumijevanje Božje riječi sadržane u nadahnutim Pismima koje prenosi tradicija žive Crkve.¹

Glavna *svrha* teologije jest, prema tome, *razmišljanje* i *razumijevanje objave i vjere*.² *Objekt* je teologije *živi Bog* i njegov *spasenjski naum* koji je Bog ljudima objavio, najprije u Starome zavjetu po prorocima, a konačno, u Novome zavjetu, po svome Sinu (usp. Heb 1,1-2). *Fides et ratio* ističe da je »glavni dio

¹ IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptor Hominis*, broj 19, KS, Zagreb, 1980., str. 60-61. Usp. B. DUDA, *Teologija u proročkom poslanju Crkve*, u B. DUDA, *U svjetlu Božje riječi*, KS, Zagreb, 2000., str. 409-415.

² IVAN PAVAO II., Enciklika *Fides et Ratio*, br. 93, KS, Zagreb, 1999., str. 129.

i... središte njezinih razmišljanja razmatranje otajstva samoga Boga, Jedinoga i Trojedinoga.«³ *Naslovnici* teologije su ljudi kojima teolozi trebaju Božju Istinu najavijestiti razumljivim govorom. Budući da Božja Istina, objavljena u Pismima, nadilazi mogućnosti ljudskoga razuma, teolozi trebaju Božju istinu, izgovorenu *drevnim* ljudskim govorom u drevnim vremenima, istražiti, izložiti i pretočiti u *suvremeni* ljudski govor.⁴ Trebaju istraživati *izvore objave* pitajući se koja je i kako je duboka i autentična istina koju oni (biblijski tekstovi) žele priopćiti ljudima. Istina se u Bibliji, napose u Evanđeljima, ne svodi samo na pripovijedanje povijesnih događaja ili na otkrivanje pukih činjenica, kao što tvrdi historicistički pozitivizam,⁵ nego na iznašanje događaja čija se istina smješta onkraj pukog povijesnog događanja, u značenju tih događaja *u* povijesti spasenja i *za* povijest spasenja.... Zato je neophodno potrebno da se i filozofijski propita smisao odnosa koji postoji između činjenice i njezina značenja.«⁶ Treba »ozbiljno uzeti u obzir smisao koji su riječi poprimile u različitim područjima kulture i u različitim vremenima.«⁷ Tako shvaćena teologija doprinosi shvaćanju vjere i priopćavanju vjerskih sadržaja ljudima da bi mogli bolje razumjeti što vjeruju.

Važnost teologije

U svako je doba teologija važna u Crkvi da bi ona mogla odgovoriti Božjem naumu prema kojemu Bog »hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine« (1 Tim 2,4): uvijek je potrebno produbljivati »dubinu objavljenog otajstva i težeći k shvaćanju istine koja ima svoj vrhunski izvor u Bogu.«⁸ A u vrijeme kriza, duhovnih, kulturalnih, gospodarskih, teologija je još važnija, jer se mora suočavati s novim pitanjima koja joj postavlja svako vrijeme i na njih odgovoriti tako da Crkva ostane »u punoj istini« (usp. Iv 8,31).

Svakomu je poznato kakvu je prevažnu ulogu teologija odigrala u prvom tisućljeću kršćanstva, u vrijeme *inkulturacije kršćanstva u helenistički svijet*. I u počecima drugog tisućljeća u previranjima europskih zbivanja teologija je opet odigrala presudnu ulogu u usklađivanju crkvenog vjerničkog života s novonasta-

³ *Fides et Ratio*, br. 93.

⁴ Kongregacija za nauk vjere, *Donum veritatis*. Smjernice o crkvenom pozivu teologa, br. 1-5. Objavljeno u AAS 82(1990),1552. Služio sam se francuskim prijevodom: *La vocation ecclesiale du theologien*, Cerf, 1990. Komentar te instrukcije u P. HÜNERMANN – D. MIETH (Hrsg), *Streitgespräch um Theologie und Lehramt. Die Instruktion über die kirchliche Berufung des Theologen in der Diskussion*, Frankfurt/Main, 1991., 85-89.88.

⁵ Usp. PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Instructio de historica Evangeliorum veritate* (21. travnja 1964.): AAS 56(1964.), 713.

⁶ *Fides et Ratio*, br. 94.

⁷ *Fides et Ratio*, br. 94.

⁸ IVAN PAVAO II., *Redemptor Hominis*, broj 19.

lim situacijama. U drugoj polovici ovog stoljeća, poslije Drugog vatikanskog koncila, teologija je izvanredno mnogo doprinijela dubljem razumijevanju »kako predanih stvari tako i riječi« (*Lumen Gentium*, broj 8) prolazeći kroz i te kako velike krize i napetosti.

Danas treba teologija »izvršiti zadaću koju joj je u svoje vrijeme povjerio Drugi vatikanski koncil: obnoviti svoje vlastite načine poučavanja kako bi djelotvornije poslužila evangelizaciji.«⁹ Enciklika *Fides et Ratio* se poziva na riječi pape Ivana XXIII. koje je izrekao otvarajući Koncil: »Trebalo da se, kao što to svi iskreni promicatelji kršćanske, katoličke i apostolske stvari žarko žele, ta ista nauka šire i dublje upozna te da se njome više napoje i oblikuju duše; treba da se ta sigurna i nepromjenjiva nauka, koju treba vjerno slijediti, tako istraži i izloži kako to zahtijeva naše vrijeme.«¹⁰

Kongregacija za nauk vjere uputila je godine 1990. biskupima i teolozima *Uputu o crkvenom pozivu teologa*¹¹ u kojoj je progovorila o funkciji teologa u zajedništvu Crkve i ukazala na pravi odnos koji mora vladati između mjesnih biskupa i teologa. Ta *Uputa* želi poslužiti napredovanju u spoznavanju istine (usp. Kol 1,10) koja nas uvodi u slobodu za koju je Krist umro i uskrsnuo (usp. Gal 5,1).

Među pozivima koje Duh Sveti *pobuđuje* u Crkvi na posebni se način ističe poziv teologa, koji na osobit način ima zadaću da, u zajedništvu s crkvenim učiteljstvom, stječe sve dublje razumijevanje riječi Božje sadržane u nadahnutom Svetom pismu koje je prenijela živa crkvena Predaja. »Teološka znanost koja, odgovarajući zovu glasa istine, istražuje razumijevanje vjere, pomaže narodu Božjem, prema apostolskoj zapovijedi (usp. 1 Pt 3,15) da obrazloži svoju nadu onima koji to od njega zatraže.«¹²

Teologija se kroz stoljeća progresivno razvila u istinsku pozitivnu znanost o vjeri i o spasenju, služeći se *epistemološkim* disciplinama – oslanjajući se na *kritički duh*¹³ – i drugim pozitivnim znanostima, osobito filozofijskim znanostima, proučavanjem čovjeka (*antropološke znanosti*), njegova svijeta (*sociološke znanosti*), stvarnih životnih problema. Da bi i *danias uspješno obavila* svoj zadatak, mora osim toga temeljito upoznati sve tekovine ljudske kulture i civilizacije, a posebno upoznati i proučiti značaj današnjeg vremena, znati čitati znakove vremena. Ako ikad upravo je danas potreban teološki napredak, pomoću kojega će sadržaj naše vjere uspjeti zadobiti izražajni oblik kakav je prikladan za da-

⁹ *Fides et ratio*, br. 92.

¹⁰ *Fides et ratio*, br. 29. Govor Ivana XXIII. u AAS 54(1962), 792.

¹¹ Kongregacija za nauk vjere, *Donum veritatis*. Smjernice o crkvenom pozivu teologa, br. 1-5. Objavljeno u AAS 82(1990),1552.

¹² *Donum veritatis*, broj 6.

¹³ Vidi dekret Drugog vatikanskog koncila o odgoju i obrazovanju svećenika *Optatam totius*, br. 13-16.

našnjeg čovjeka.¹⁴ Crkva mora poklad vjere razumljivim jezikom priopćiti suvremenom čovjeku, a ne samo čuvati ga *neizmijenjenoga* i *netaknutoga* kao izvanredno vrijedan objekt u nekom muzeju. Uostalom, to zahtijeva od teologije i sam papa Ivan Pavao II. u enciklici *Fides et Ratio*: »Riječ Božja nije upućena samo jednom narodu niti samo jednom vremenu... Otud nastaje pitanje kako da se međusobno pomire apsolutna i univerzalna narav istine i neizbježni povijesni i kulturni uvjeti onih obrazaca u kojima je ta istina izrečena... Uporaba hermeneutike koja je otvorena prema metafizici može pokazati kako se od povijesnih i slučajnih okolnosti u kojima su sazrijevali sveti tekstovi prelazi do istine koja se u njima otkriva i koja nadilazi te iste okolnosti. Svojim povijesnim i ograničenim jezikom čovjek može izraziti istine koje nadilaze samu jezičnu uporabu. Istina se, naime, nikad ne može omeđiti niti vremenom niti nekim oblikom kulture; ona se spoznaje unutar povijesti, ali tu povijest također nadilazi.«¹⁵

Teologija se treba mudro koristiti pozitivnim dostignućima *suvremene znanosti* u svjetlu ispravnog razuma. Zadaća je kvalificiranih *filozofa* i *teologa* da u suvremenoj kulturi tehnike i znanosti stručno razrade izazove i polazišta za naviještanje evanđelja. Teolozi će surađivati s *katoličkim znanstvenicima* koji će osjetiti svojom dužnošću da dadu svoj doprinos crkvenom životu tako da prenesu drugima svoje osobno iskustvo u susretu znanosti s vjerom. Nedostatak teološke izobrazbe i znanstvenih spoznaja predstavlja za Crkvu veliku opasnost. *I zato je sada posebno prikladno vrijeme za dijalog prirodnih znanosti i vjere.*¹⁶

Danas smo svjedoci žalosne pojave: svjedoci smo sve veće izolacije crkvenih ljudi od današnjega društva. Kršćani postaju današnjem svijetu sve nerazumljiviji, jer i oni taj svijet sve manje razumiju, upozoravao je u svoje vrijeme Vjekoslav Bajsčić.¹⁷ Taj proces sve većeg otuđivanja i sve veće nerazumljivosti vrlo brzo napreduje, tako da se ponekad čini kao da se zaostatak uopće više neće uspjeti nadoknaditi. Zato crkveni dokumenti nalažu da se na teološkim fakultetima obrati pozornost predmetima koji bi olakšali razumijevanje i kontakt s da-

¹⁴ Franjo kard. ŠEPER, *Dokument sinode biskupa o današnjoj situaciji na području teologije*, BS 38(1968), str. 6-12. Usp. IVAN PAVAO II., *Redemptor Hominis*, broj 19: »Kao u prijašnja vremena, a možda još i više, teolozi i učeni ljudi u Crkvi pozvani su danas da sjedine vjeru sa znanošću i mudrošću da doprinesu tako njihovu prožimanju... Ta je zadaća danas to veća zbog napretka ljudske znanosti, njezine metodologije kao i dostignuća u poznavanju svijeta i čovjeka. To se tiče kako iskustvenih znanosti tako i humanističkih nauka i filozofije, kojih je tijesnu vezu s teologijom spomenuo Drugi vatikanski koncil. (usp. *Gaudium et Spes*, 44.57.59.62; *Optatam totius*, 15).«

¹⁵ *Fides et Ratio*, br. 95.

¹⁶ *Après Galilée. Science et foi. Nouveau Dialogue*, Pariz, 1994. Navedeno u dokumentu Papinskog vijeća za kulturu, *Promicati pastoral kulture*, broj 12. KS, Zagreb, 1999.

¹⁷ Vjekoslav BAJSIĆ, *Uloga teološkog fakulteta u suvremenom svijetu*. Vidi u V. BAJSIĆ, *Filozofija i teologija u vremenu*. Članci i rasprave (uredio S. Kušar), KS, Zagreb, 1999., str. 27.

našnjim ljudima i njihovim svijetom kao što su psihologija, sociologija, pitanja aktualne moderne filozofije, dodir sa znanstvenim problemima itd. U tom njezinu kontaktu i dijalogu s današnjim znanostima i ljudskim problemima teologiji je potreban temeljit studij i velik intelektualni napor, da se ne brkaju pojmovi s emotivnim slikama, egzaktni način izražavanja sa svakodnevnom retorikom. Današnjoj su teologiji, odnosno teologu povjereni izvanredno teški zadaci sinteze i formulacija vjerskih istina u odnosu prema današnjem čovjeku, njegovu znanju o sebi i svijetu.¹⁸ Suvremeni teolog u suvremenom svijetu ne može biti iznimka i misliti da probleme može brzo i olako riješiti. Tko misli da se može dispenzirati od *trajnog, napornog i plodonosnog razmišljanja*, vrlo će lako i brzo izgubiti put ispod nogu.¹⁹

Sve brže slabljenje utjecaja Crkve na stvaranje sadržaja svijesti ljudi i odgoj ljudskih vrijednosti plod je sve veće izolacije Crkve u odnosu prema svijetu, prema današnjem čovjeku, u vezi je sa sve većim manjkom vjerske informacije u samoj Crkvi, sa sve većim nemarom prema knjizi, sa sve rjeđim čitanjem teološke literature i to upravo među svećenicima, koji su najodgovorniji za dijalog Crkve sa suvremenim svijetom. Taj se manjak očigledno ne može nadoknaditi *samo* nekom duhovnom retorikom, duhovnim poticajima da se bude postojan u molitvi, vjeran, hrabar, poslušan poglavarima ili ustrajan u današnjim poteškoćama.²⁰ Čovjek mora imati nekih motiva da bi prigrlio neka ponašanja. Ako mu se ti motivi ne pružaju, nego se od njega samo zahtijeva da vjeruje, ne može se vidjeti odakle bi uzeo upravo one temeljne motive da najprije povjeruje.²¹

Današnja kriza Crkve ima svoje uzroke koji se mogu znanstveno istražiti. Teologija je pozvana da provodi takva istraživanja i da, po mogućnosti, nakon spoznaje uzroka pronade lijekove ili ukaže smjernice koje bi omogućile pronalazjenje takvih lijekova. Danas se trebaju teolozi *planski* i *zajednički* usmjeravati na znanstveni rad koji se samo ekipno može uspješno sprovesti. *Fides et Ratio* ističe: »Mnoštvo problema koji danas pritišću, zahtijeva zajednički, iako različitim metodama vođeni rad, kako bi se istina opet spoznala i izrazila.«²²

Usprkos slabljenju svoga utjecaja, Crkva nema razloga da se suprotstavlja promjenama koje dolaze. Svaka promjena nosi i izazov i prigodu. »Sadašnja kriza još nije dosegla dubinu kakvu je bila dosegla kriza Rimskoga Carstva u V. i u VI. stoljeću. Ohrabrena velikim dostignućima u prošlosti, Crkva bi se trebala pozitivno uključivati... u izgradnju novog ustroja svijeta. To bi Crkvi stvorilo ne-

¹⁸ V. BAJSIĆ, *Uloga*, str. 29.

¹⁹ V. BAJSIĆ, *Uloga*, 30.

²⁰ V. BAJSIĆ, *Uloga*, 30; Z. MRŠIĆ, *Evolucija bez odabira*, Zagreb, 1999., str. 59.

²¹ V. BAJSIĆ, *Uloga*, 30.

²² *Fides et ratio*, 92.

slučene mogućnosti koje bi mogla iskoristiti kada se nakupi kritično nezadovoljstvo ljudi svijetom koje su ljudi sami stvorili među sobom.«²³ Crkveno učiteljstvo, čini se, nije danas više sposobno nadahnuti i pokrenuti ljude niti ih odgojiti za *promjene* koje se u suvremenome svijetu nezaustavljivo i užurbano događaju, a čiji se učinci mogu izmijeniti. Crkva još uvijek ustrajava na postavkama koje su plod izvorne *inkulturacije* Isusove pojave u *antički svijet* ubrzo nakon Isusova uskrsnuća i Uzašašća k Ocu. Već dugo u Crkvi, poslije Tome Akvinskoga, nema novih, izvornih postavki ili prilagodbi ustaljenoga učenja. To jasno potvrđuje papinska poslanica *Fides et Ratio*. Sadašnja oprezna istraživanja u Crkvi prespora su u usporedbi s brzinom objektivnoga društvenoga razvitka. Ona su »pozoran hod po žici napetoj između vjernosti ustaljenoj doktrini i dužnosti znatiželjnog istraživanja u svrhu mobilizacije Crkve za suočenje sa svijetom koji nastaje i s potrebama ljudi u vremenima koja dolaze.«²⁴

Teologija kao kritika prakse

Pred teologiju se stavljaju sasvim osobiti zadaci: od nje se prije svega traži da bude što *tješnje povezana s praksom*, kako je to isticao Drugi vatikanski koncil. Praksa bi upravo imala biti nekakva direktivna norma sveukupne teologije.²⁵ Drugi vatikanski koncil isticao je da sva teologija mora biti *pastoralno usmjerena*, pa da stoga ona ne može biti čisto *teoretska znanost*. Pogotovo ne smije se pretvoriti u neki kruti *školski teološki sustav*, u neku beživotnu *teoriju*, nego je potrebno da ima uvijek pred očima *praksu*, ali praksu koja mora počivati na solidnim *teoretskim temeljima*. Mora pretpostaviti *iskustvo*.²⁶

Danas, u ovom kriznom času svijeta prisustvujemo težnji za *religioznim iskustvom*, žudnji ljudi za posebnim doživljavanjem onostranoga u ovom životu, na što opipljiviji način.²⁷ Mnogi religiozni ljudi danas traže – nikomu to nije nepoznato – viđenja i čudesna događanja, poruke s neba. Takva se događanja očituju posebno u Katoličkoj crkvi i često su povezana s ukazanjima Blažene Djevice Marije. Nije ta pojava bez ikakve veze s *autoritarnim* značajem Katoličke crkve u skladu s kojim sva rješenja za poteškoće u ovom svijetu treba dati netko drugi, s neba, a ne mi sami uz pomoć s Neba.

²³ Z. MRŠIĆ, *Evolucija bez odabira*. Vlastita naklada, Zagreb, 1999., str. 63.

²⁴ Z. MRŠIĆ, *Evolucija bez odabira*. Vlastita naklada, Zagreb, 1999., str. 63–64.

²⁵ T. ŠAGI-BUNIĆ, *Teologija kao kritika prakse*, objavljeno u T. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, I, Zagreb, 1981., str. 134.

²⁶ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 136.

²⁷ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, 136.

Brojni naši suvremenici pronalaze iskustvo bratstva i sestrinstva, dapače i osjećaj sigurnosti i zaštite, potvrdu svoje osobnosti u raznim sektama, vrlo različitim skupinama ili ezoteričnim, prividno kršćanskim ili čak neprijateljski raspoloženim prema Kristu i prema Crkvi. »Ovaj osjećaj daju najvećim dijelom rješenja koja zasnivaju na prvi pogled – kao *Gospel of succes* – a *de facto* su to varava rješenja koja nude sekte na prividno složena pitanja ... Sekte se šire često puta zahvaljujući svojim navodnim odgovorima na potrebe ljudi koji traže zdravlje, djecu, gospodarski uspjeh. To isto vrijedi i za ezoterične religije koje zahvaljujući neznanju i lakovjernosti vrlo lako namame malo ili slabo izobražene kršćane. U mnogim zemljama ima ljudi koji su doživjeli životni brodolom, naokolo lutaju napušteni i – pogotovu u anonimnosti gradske kulture – doživljavaju gorko iskustvo rubne egzistencije. U zamjenu za nazor koji im vraća izgubljeni sklad i vraća im osjećaj tjelesnog i duševnog ozdravljenja spremni su sve prihvatiti.«²⁸

U područje sličnog traženja doživljajnog iskustva ide i razgranati *pentekostalni* pokret s glosolalijama, proročkim govorima u zanesenju, i slično... U svemu tome *ističe se praksa* nasuprot teološkoj teoriji, *iskustvo* nasuprot teološkim misaonim razglabanjima. Teologija se proglašava ili štetnom i pogubnom ili nemoćnom i tako reći bezvrijednom za pravi život kršćanske zajednice.²⁹ Istinska teologija mora u takvoj situaciji odvažno odmjeriti i ocijeniti te prakse. Ona mora biti *kritika prakse*. Ona ne smije pobjeći od onoga što se u Crkvi i u svijetu zbiva, ne može se baviti samo visokim teoretskim razmišljanjem odvojenim od konkretnog života Crkve, nego mora proučavati današnju praksu u Crkvi, podvrgnuti kritici iskustva koja se pojavljuju, te tako pomoći crkvenom učiteljstvu i cjelokupnoj zajednici da se ništa od onoga što je u novim iskustvima povijesno-spasenjski ispravno ne izgubi i ne uguši, ali i da se ništa što je možda nespojivo s kršćanskim otajstvenim životom potajno ne nametne i da crkveni život ne odvuče – pa makar samo djelomično – s Kristova puta na opasne staze koje ne vode prema Kristovu dolasku.³⁰ Ona može taj svoj zadatak vršiti samo ako je svagda zauzeta ne samo za *ortodoksiju* nego i za *ortopraksiju*.³¹

Ortodoksija i ortopraksija, kao dva nerazdvojna pola, moraju zajedno lebđeti pred očima svakog teologa kao jedinstvena zvijezda vodilja, i onda kad istražuje i onda kad rezultate svojega istraživanja zajednici priopćuje. Teologija polazi od same riječi Božje. Nju znanstveno obrađuje i ljudima prenosi. No, ona ne može apstrahirati od onoga što se u svijetu događa. Svojim teološkim prouka-

²⁸ *Promicati kulturu*, broj 24.

²⁹ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 137.

³⁰ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 137-138.

³¹ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 138.

ma treba pomoći svakomu čovjeku da dublje usvoji svoju vjeru i da po njoj bolje živi, da lakše odbaci vjeri strane nanose i naslijeđene naslage, da se stalno obraća Bogu.³² Zato teolog pretpostavlja čin vjere i ljubavi.³³

Teologija mora upravo *danās i u budućnosti* biti *proročki* usmjerena: mora uočavati znakove vremena, iščitavati im smisao i ponuditi rješenja. Teolog ima *proročku* zadaću u Crkvi i u društvu općenito. On treba biti Božji glasnogovornik, tumač Božjih riječi, zapisanih u Svetim pismima i stalno tumačenih u tradiciji Crkve. Treba se služiti metodom kojom su se redovito služili proroci: oni su obdareni milošću Božjom motrili znakove vremena, tajne silnice ljudske povijesti, raščlanjivali prošlost, primjenjivali je na sadašnjost i na temelju toga govorili o budućnosti.

Poput proroka teolog treba biti u Crkvi *trubač* koji *budi pozaspale* i *drma savjesti* onih koji misle da su već u posjedu Kraljevstva Božjega, da su pravedni i da posjeduju polog istine.³⁴ Zato teolog tako često izaziva protivljenje. Teologu danas treba one smionosti koju je u svome vremenu imao Isus. »On nije oprezno hodao granicama između židovstva, romanizma i helenizma, nego je u zatečeni svijet provalio nezaustavljivom silinom koja je rušila ustajale formule sustava ljudskih vrijednosti, zaštićene dogme i branjena pravila što su sputavali ljude i onemogućivali stvaranje novog svijeta.«³⁵

Osporavanja teologije kao kritike prakse

Teolog mora uvijek biti i *kritičar društvene prakse*, ali *nadasve i crkvene prakse*: mora neprekidno pozivati odgovorne u društvu i u Crkvi, da im praksa bude vazda bolja, čovječnija, a po tom i božanskija.³⁶ Crkva kao malo društvo (*»malo stado«*) unutar velikog ljudskog društva mora biti u nekom smislu uzor sveukupnog društva, jer je od Boga određena da u ovom svijetu bude sakrament i instrument jedinstva ljudi s Bogom, ali i jedinstva ljudskog roda među sobom (*Lumen Gentium*, broj 1). U Crkvi se moraju cijiniti i unapređivati sve velike ljudske vrijednosti, osobito *sva* ljudska prava. Teolog mora na to upozoravati odgovorne u Crkvi, jer samo tako ona može u širem društvu uvjerljivo djelovati i odgovorne u društvu upozoravati na negativna zbivanja. Zbog toga će teologija uvijek biti u nekom smislu izazov i u samoj Crkvi, svagda će naletjeti na otpore i

³² T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, 139.

³³ SV. BONAVENTURA, *Proem. in I Sent.*, q. 2, ad 6: »Quando fides non assentit propter rationem, sed propter amorem eius cui assentit, desiderat habere rationes«. Vidi *Fides et ratio*, br. 92.

³⁴ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, 139.

³⁵ Z. MRŠIĆ, *Evolucija bez odabira*, Autorova naklada, Zagreb, 1999., str. 64.

³⁶ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, 140.

protivštine, ali je to nikad ne smije smesti da ponizno i odvažno služeći – s potpunim ulogom svojeg ljudskog i vjerničkog bića – ispuni svoju zadaću, da odgovori na tjeskobna pitanja suvremenoga čovjeka.

Teološka istraživanja moraju donositi *novosti*, pa makar one mogu nekoga zbuniti, te uslijed toga izazvati napetosti. Ona neminovno u sebi uključuju pozitivnu *kritičku funkciju*,³⁷ a to ne može proći bez problema u vjerničkoj zajednici, posebno onoj koja je stjecajem povijesnih okolnosti manje na to pripravljena. Bez takve kritičke funkcije teologija ne može biti korisna vjerničkoj zajednici za njezin pravi duhovni rast u novim vremenima. »Nužno je, makar nije lako, uvijek naći slobodan i hrabar način stupanja naprijed.«³⁸

Međutim, teologija je kao kritika prakse sve više u Crkvi osporavana. Već je teolog Tomislav Šagi-Bunić ukazao na tu osporavanost: »Danas smo prisiljeni konstatirati novu pojavu... koja postaje sve izrazitija i sve više raste u krugovima samih katoličkih vjernika, upravo kao da izrasta iz vjerničkih krugova i nepromišljeno se njeguje kao nešto autentično vjerničko, kao neki izraz veće pobožnosti. Ima li netko, tko ne zapaža kako u posljednje desetljeće postaje sve glasnije osporavanje teologije i neko – tako reći – načelno sumnjičenje teologa kao teologa koje ne dolazi iz krugova protivnika kršćanstva, već iz same kršćanske zajednice?«³⁹ Ta pojava mora zbunjivati i zabrinjavati sve koji su duhovno budni.

Teologija u službi vjere

Nekada se teologija nazivala kraljicom svih znanosti. Filozofija joj je bila sluškinjom, pa i druge znanosti smatrala je sluškinjama. Onda do danas teologija je naučila da je i ona sama *ancilla*, sluškinja, sluškinja vjere, u Crkvi. Ona je sluškinja bez koje se ne može ni u Crkvi ni u svijetu ni u jedno vrijeme,⁴⁰ a pogotovo ne danas kad smo suočeni s krizama koje Crkvu kao cjelinu stavljaju na kušnju. Opasno je da se danas vjernici zatvore u sebe, povuku u tjeskobnu obranu, stave se u poziciju da samo još očekuju Božji sud. Crkva je u suvremenoj velikoj krizi, potaknuta Duhom Svetim, na Drugom vatikanskom koncilu zacrtala

³⁷ MEĐUNARODNA TEOLOŠKA KOMISIJA, *Teze o uzajamnim odnosima između Crkvenog učiteljstva i teologije*, od 6. lipnja 1976., teze 7,2; 8,1.

³⁸ *Teze o uzajamnim odnosima između Crkvenog učiteljstva i teologije*, teza 8,1.

³⁹ T. ŠAGI-BUNIĆ, *Osporavanje teologije*, u T. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, sv. I, 143-144.

⁴⁰ T. ŠAGI-BUNIĆ u svom govoru diplomiranim teolozima i magistrima teoloških znanosti 21. lipnja 1978. Vidi *Teologija danas i ovdje*, u T. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, sv. I, KS, Zagreb, 1981., str. 147.

samoj sebi temeljne putove za prevladavanje krize, za polazak u budućnost. Teologija mora na osobit način zaključke Koncila primjenjivati u životu Crkve.

Danas se javlja u Crkvi neka umornost od Drugog vatikanskog koncila, čak se mogu čuti glasovi da s koncilskim stvarima možemo ili moramo malo početi, a da ne govorimo da u Crkvi ima znatan broj takvih vjernika, pa i svećenika, koji uopće smatraju da nas koncil nije usmjerio dobrim putem, i koji bi htjeli da se obranaški vratimo u svoj geto. Ima ljudi koji misle da u ovaj čas nije uputno primjenjivati koncilске odluke, da imamo važnijih stvari od koncilskih odluka, pa ćemo koncil provoditi kasnije, kad najprije riješimo ove druge važnije probleme. Nije rijetko da se onda zakašnjava: da se u međuvremenu dogode nove poteškoće i nove krize, da se stare odluke počnu provoditi kad su već djelomično izgubile svoju moguću učinkovitost.⁴¹ Povijest Tridentuskog koncila pruža nam za to dovoljno dokaza.

Teolozi su ovdje na kušniji: njihova je zadaća da u smjernom i upornom služenju imajući pred očima iskustvo iz dosadašnje povijesti Crkve, ne oklijevaju sve svoje sile uložiti u to da pomognu Crkvi da ne odustane ni časa od onoga puta koji je sebi zacrtala koncilom.⁴²

Perspektive hrvatske teološke misli na prijelomu tisućljeća

Mnogi danas predbacuju teologiji da je dosad bila previše *okrenuta prošlosti*. Uistinu, teologija ima budućnosti samo ako je okrenuta prema budućnosti. U suprotnom slučaju, ona je slična Lotovoj ženi.⁴³ Budućnost pripada onoj teologiji koja stalno sebi postavlja nova pitanja, koja ukazuje na budućnost, a ne onoj teologiji koja se veže uz neki minuli, preživjeli sustav.

Sadašnje promjene u hrvatskom društvu i procesi obnavljanja hrvatskog društva i Crkve izgleda da ulaze u novu fazu. Ako je dosad u prvom planu *objekt* hrvatske teološke misli bila prošlost, razmišljanje nad prošlošću, istraživanje prošlosti sa stanovitim samozadovoljstvom nad vlastitom poviješću (*antemurale christianitatis?*), odsad se pogled mora okrenuti k budućnosti. Uspostavom demokratskog sustava u Hrvatskoj otvorene su nove mogućnosti teološkog i uopće pastoralnog djelovanja na području školstva, sredstava društvenog priopćavanja i u drugim područjima javnoga života. Ivan Pavao II. ukazao je na te nove prilike

⁴¹ T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 148-149.

⁴² T. ŠAGI-BUNIĆ, *nav. dj.*, str. 149.

⁴³ J. CARDONNEL, *Tod und Auferstehung der Theologie*, u: O. BETZ i drugi, *Zukunft der Theologie – Theologie der Zukunft*, Herder, Wien, 1971., str. 27-40.

u Hrvatskoj i upozorio na važnost trenutka koji valja »iskoristiti i dati dokaz kreativnosti«. ⁴⁴

Teolog se treba pitati danas i ovdje: Koji se problemi i koja se pitanja nameću kršćanstvu na ovim našim prostorima danas i u skoroj budućnosti? Imaju li vjera i Crkva u našem narodu izgled u budućnosti? Što treba pod hitno mijenjati da bi ne samo mogli opstati, nego i *kvalitetno* opstati kao »sol zemlje« i kao »svijetlost svijeta« (Mt 5,13.14)? Mnoštvo je pitanja koja traže hitan odgovor u svjetlu Isusove objave. ⁴⁵

Poslije pada komunizma *teologija* na našim prostorima dobiva *pravo javnosti*, i s time i izvanrednu važnost. Izišla je iz neke vrsti ropstva u apsolutnu slobodu, iz *geta* na *areopag*. Ponovno je vraćena onamo gdje joj je bilo mjesto od samoga početka: vraćena je u zajednicu fakulteta hrvatskog sveučilišta, u svoju znanstvenu maticu, ne napustivši nipošto svoju naravnu maticu, »Crkvu u kojoj, po svojoj prirodi i dinamizmu, može cvjetati i razvijati se... i njoj vraćati plod istraživanja i teološkog pronicanja.« ⁴⁶

Ta *pozitivna i izvanredno radosna činjenica* teologiju izvanredno *obvezuje*. Ponovno uključenje bogoslovnih fakulteta u sveučilišta u Hrvatskoj na poseban će način »pridonijeti promaknuću dijaloga između kulture, znanosti i vjere. Sveučilišta su naime povlaštena mjesta dijaloga čiji se dobrotvorni učinci mogu pretekati u odgoj novih naraštaja, usmjeravajući njihova moralna opredjeljenja i djelatno uključenje u društvo...« naglasio je Ivan Pavao II. u svom govoru predstavnicima kulture prilikom svog pastoralnog pohoda Hrvatskoj 1998. godine. ⁴⁷ Teologija ima obvezu da unese među druge znanosti svijest transcendencije i svijest odgovornosti za *čovjeka u svim njegovim dimenzijama*, iznad svega za slobodu savjesti i za sva druga ljudska prava. Zajedno s drugim znanostima teologija se treba baviti čovjekom, njegovim svijetom, njegovim današnjim problemima, onima materijalne i onima duhovne naravi: ekologija, politika, radna mjesta, socijalna pravda, unutarnje zadovoljstvo, mir, spasenje... Objekt i svrha svih znanstvenih istraživanja mora biti integritet ljudske osobe, čovjekovo osobno dostojanstvo i njegov materijalni boljitak.

⁴⁴ IVAN PAVAO II., *Govori u Hrvatskoj*, 10. i 11. rujna 1994. Propovijed na Večernjoj sa svećenicima, redovnicima, redovnicama i svećeničkim pripravnicima, Zagreb, 10. rujna 1994. Dokumenti 100, KS, Zagreb, 1994., str. 16-17, Citirano kod J. MAMIĆ, *Nove crkvene prilike – izazov redovništvu*, BS 66(1996) str. 437.

⁴⁵ Čitajte F. RODE, *Biti i opstati*. O kršćanstvu, demokraciji i kulturu, 2 sveska, KS, Zagreb, 2000.

⁴⁶ *Veritatis splendor*, broj 109.

⁴⁷ IVAN PAVAO II. *Govor predstavnicima kulture u Hrvatskoj*, dne 3. listopada 1998. godine, broj 4. Vidi »Bit ćete mi svjedoci«. *Govori za vrijeme pastoralnog pohoda Hrvatskoj*, od 2. do 4. listopada 1998., KS, Zagreb, 1998., str. 24.

Na umu treba imati i sljedeće Papine riječi: »U Hrvatskoj se, jednako kao i u Europi i u ostalim dijelovima svijeta, događaju velike promjene, koje otvaraju poticajne obzore, ali koje sa sobom nose također ne male teškoće. Potrebno je na te promjene znati prikladno odgovoriti. Sam odgovor mora biti plod promišljanja prave istine o čovjeku i potrebe poštivanja moralnih vrijednosti upisanih u njegovu narav.... Budući da je konačna svrha kulture služenje pravom dobru osobe, ne treba se čuditi da društvo u ostvarenju svojega razvoja uza se nalazi Crkvu. I njezina je naime dušobrižnička skrb usmjerena na čovjeka kao nešto jedno i cjelovito, s tijelom i dušom, srcem i savješću, umom i voljom (*Gaudium et spes*, 3). Upravo je služenje čovjeku susretište Crkve sa svijetom znanosti i kulture.«⁴⁸

Sekularizirano stanje u Europi, ali i u postkomunističkoj Hrvatskoj, glede vjere takvo je da je nužno potrebna »druga evangelizacija« i Hrvatske.⁴⁹ Zadaća je teologa da razrade, razmisle, osmisle načine na koje bi se moglo suvremenim ljudima navijestiti Radosnu vijest njima razumljivim jezikom, razumljivim pojmovima, tako da bi mogli sadržaje vjere prihvatiti i po njima živjeti. Teolozi trebaju poraditi na duhovnoj, intelektualnoj i kulturalnoj obnovi naroda. Trebaju s jedne strane *ponovno osmisliti i oblikovati* one vrijednosti koje su zbog nazočnog mnogostrukog ateizma dovele Hrvatsku u stanje odsutnosti Božje ili do teorijske i praktične negacije Boga. Trebaju s druge strane *ozdraviti one vrednote* koje su u svojem korijenu duboko kršćanske, ali su izgubile smisao transcendentnoga i svetoga (čovjek i njegov odnos s Bogom i svijetom).⁵⁰

Teolog ne može ne zapaziti neke izopačenosti u društvenom životu: društvenopolitički sustav kao izopačeni oblik vlasti, naglašavanje ekonomskih čimbenika a zanemarivanje transcendentnih vrednota, zanemarivanje čovjeka pojedinca, neodgovornost prema zajedničkoj imovini, potrošačka glad, strast za posjedovanjem i brzim prekonocnim bogaćenjem. Teolog treba u ovim *novim* društvenopolitičkim prilikama sve to budno pratiti, analizirati i Crkvu upozoriti da na negativne pojave u društvu na vrijeme reagira. No, teolog mora proročki zahtijevati da se *čovjekove transcendentne vrednote* poštuju i ostvaruju najprije u samoj Crkvi. Teolog mora Crkvu kao zajednicu vjernika trajno pozivati da se obrati i da povjeruje Kristovom Evandelju (usp. Mk 1,14) i da živi po Evandelju kako bi uistinu mogla postati »sol zemlje« i »svjetlo svijeta«, vjerodostojan svjedok Kristova Evandelja.

⁴⁸ IVAN PAVAO II., *Govor predstavnicima kulture u Hrvatskoj*, br. 3-4. »Bit ćete mi svjedoci«, str. 22-23.

⁴⁹ G. DANEELS, *Evangelizirati sekulariziranu Europu*, Vijeće biskupskih konferencija Europe, Dokumenti 18, KS, Zagreb, 1986., str. 24.

⁵⁰ J. MAMIĆ, *Nove crkvene prilike – izazov redovništvu*, str. 438; G. DANEELS, *nav. dj.*, str. 25-26.

Teolog mora stalno isticati istinu da je *čovjek u središtu evangelizatorske djelatnosti*: čovjek je polazište i cilj svekolike evangelizacije. Čovjek je svrha i smisao utjelovljenja Riječi Božje. On je srž Isusova Evanđelja. Vječna Riječ Božja tijelom je postala, da »onima koji ju primiše podade moć da postanu djeca Božja« (Iv 1,12), »da život imaju, u izobilju da ga imaju« (Iv 10,9)... Isus je i religijske ustanove podvrgao čovjeku: »Subota (tj. i sve religijske ustanove) je stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote.« (Mk 2,27). Bio je korjenito protiv vjerskih dužnosnika koji su u ime vjere mučili savjesti ljudi. Kad je Isus korio farizeje zbog formalizma u vjeri i kad mu je neki zakonoznanac prigovarao da ih tako govoreći vrijeđa, Isus je rekao: »Jao i vama, zakonoznanci! *Tovarite na ljude terete nepodnosive, a sami ni da ih se jednim prstom dotaknete!*« (Lk 11,43-46). Ova je Isusova poruka vrlo značajna. Čovjek je prioritet sveg djelovanja Crkve i šireg društva te nipošto ne može biti predmetom podčinjenosti bilo kakvom totalitarizmu s koje god on strane dolazio (koji puta u povijesti i sa crkvene strane). Umjesto kriterija profitabilnosti i utilitarizma uspostaviti kriterije *solidarnosti i objektivne vrijednosti svega.*⁵¹

Spomenuli smo *solidarnost*. To je vrlo važna sastavnica Kristova Evanđelja. Vječna je Riječ Božja izišla iz krila Očeva te postala čovjekom, čovjeku u svemu slična osim u grijehu, »uze na se lik sluge, postavši ljudima sličan; obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu...« (Fil 2,7-8). To je Božja solidarnost s čovjekom, koja se savršeno očitovala u Isusu iz Nazareta, u kojem »se pojavila dobrotivost i čovjekoljublje Spasitelja našega, Boga« (Titu 3,4). Zadivljuje nas Isusova solidarnost sa siromasima, s gladnima, sa žednima, sa strancima, s golima, s bolesnima, s utamničenicima... (usp. Mt 25,35-36.42-43). Petar ga je navijestio kao čovjeka kojega je Bog pomazao Duhom Svetim i koji »je prošao zemljom čineći dobro i ozdravljajući sve kojima bijaše ovladao davao« (Dj 10,38). U Isusu iz Nazareta najsavršenije možemo prepoznati spasenje Božje. Isus izaziva Crkvu da slijedi njegov primjer: da bude s čovjekom u svemu solidarna, ne samo u riječima nego nadasve u djelima: solidarna s čovjekom u njegovim patnjama, problemima i rizicima, gajiti gostoprimitstvo i podjelu dobara, naviještati svijet novih odnosa među ljudima i između ljudi i Boga (to je *kraljevstvo* Božje), prokazivati nepravde koje ugrožavaju čovjeka u njegovom ljudskom dostojanstvu. Teolog ne može a ne vidjeti stanovit raskorak između ortodoksije i ortopraksije suvremene Crkve, i na to neustrašivo ukazivati. Bogatstvo i sjaj na crkvenim ljudima i u crkvenim prostorima nespojivi su s naviještanjem siromašnoga Krista, razgolice-noga na križu! Zalaganje Crkve za ugrožene, za siromašne, za obezvrijeđene ljude mora biti prioritet teološkog razmišljanja, ali i *prakse* Crkve. »To je pitanje vjere i nema ni-

⁵¹ J. MAMIĆ, *Nove crkvene prilike*, str. 441.

kakvu izravnu vezu s političkom opcijom«. ⁵² *Kultura solidarnosti* istovjetna je s *civilizacijom ljubavi* koju toliko ističe sadašnji papa Ivan Pavao II.

I *mir* pripada okosnici Isusova Evanđelja, pa teolog u svojim razmišljanjima o njemu mora voditi računa. Mir je za nas imperativ sadašnjega trenutka. »Mir na Balkanu nije utopija, rekao je Ivan Pavao II., nego se on nameće kao perspektiva povijesnog realizma!« ⁵³ Papa nas je pozvao na stvaranje preduvjeta istinskog mira na ovim prostorima. Rekao je: »Napredak i dobro naroda na Balkanu imaju samo jedno ime: mir!« ⁵⁴ Mir ne samo kao odsutnost ratova, nego mir u evanđeoskom smislu: mir kao dar Božji, mir kao milost koja oslobađa i boravi u slobodnomu čovjeku i narodu. Mir kao dar uskrsloga Gospodina zajednici. Mir kao djelo pravde i plod ljubavi. Teolog ne može zaobići u svome razmišljanju potrebu izgradnje mira. Mir spada među spasenjske vrijednosti čovjekove. Zadaća je teologa da razmisli i izradi nacrt izgradnje mira. Mir je stvarnost na kojoj moramo ozbiljno raditi već sada u vremenu napetosti između Kristova prvog i njegova drugog dolaska na svijet (*parousia*).

Vrstan put do stvaranja mira i solidarnosti sa svim ljudima jest *dijalog*, iz kojega se nitko ne može isključiti, a koji treba voditi s međusobnim poštovanjem, slogom i zakonitom raznolikošću, ⁵⁵ iskreno, s ljubavlju i dužnom slobodom. Koncil nas poziva da najprije u samoj Crkvi promičemo dijalog, to jest »međusobno cijenjenje, poštivanje i slogu priznavajući svaku zakonitu raznolikost, da bi se uvijek plodonosnije uspostavljao dijalog između svijeta koji sačinjavaju jedan Božji narod, bilo da su pastiri bilo ostali vjernici. Jače je naime ono što sjedinjuje vjernike nego ono što ih dijeli; neka bude u nužnim stvarima jedinstvo, u nesigurnome sloboda, a u svima ljubav.« ⁵⁶ Koncil poziva crkvene ljude, a osobito teologe, na dijalog sa svijetom, s građanskim društvom, ⁵⁷ s ljudima dobre volje u socijalnim i javnim pitanjima, ⁵⁸ pa i s ateistima, kad se radi o izgradnji i ispravljanju svijeta ⁵⁹ i s nekršćanskim religijama i kulturama, ⁶⁰ s onima koji drukčije osjećaju u političkim, socijalnim i religioznim pitanjima. ⁶¹ Poziva teolo-

⁵² J. MAMIĆ, *Nove crkvene prilike*, str. 443.

⁵³ IVAN PAVAO II., *Propovijed na svečanoj misi na Hipodromu*, str. 31. Potrebu molitve za mir na Balkanu papa Ivan Pavao II. češće je ponovio za vrijeme svog boravka u Hrvatskoj 1994. godine.

⁵⁴ IVAN PAVAO II., *Propovijed na svečanoj misi na Hipodromu*, 11. rujna 1994. godine. Vidi *Enciklika Crkvi u Hrvata*, KS, Zagreb 1998., str. 33.

⁵⁵ *Gaudium et Spes*, broj 92

⁵⁶ *Gaudium et Spes*, broj 92; usp. *Christus Dominus*, broj 28; *Optatam Totius*, broj 19.

⁵⁷ *Gaudium et Spes*, broj 43.

⁵⁸ *Apostolicam Actuositatem*, broj 14.

⁵⁹ *Gaudium et Spes*, broj 40.

⁶⁰ *Ad Gentes*, broj 34; *Nostra Aetate*, broj 4.

⁶¹ *Gaudium et Spes*, broj 28.

ge da se izobražavaju za dijalog sa svima, a osobito s vjernicima nekatoličkih crkvenih zajednica, s nekršćanima, i s nevjernicima.⁶²

Teologija se mora već sada a pogotovo u bliskoj budućnosti više baviti *sa zaštitom okoliša (ekologija)* koji postaje sve ugroženiji.⁶³ Za Crkvu to nije nikakva novost: svjetlo vjere rasvjetljuje smisao za stvorenje i za čovjekove odnose s prirodom. Sveti Franjo Asiški i sveti Filip Neri svjedoci su i simboli poštivanja prirode koje je plod kršćanskog shvaćanja stvorenoga svijeta. Ovo poštivanje izvire iz činjenice da priroda nije čovjekovo vlasništvo. Ona pripada Bogu, svome stvoritelju koji ju je čovjeku povjerio na upravljanje (usp. Post 1, 28), da je pazi i s njome se bori za svoje opravdano uzdržavanje.⁶⁴

Svakomu je danas jasno da se suvremena teologija mora posebno baviti etičkim i čudorednim pitanjima (*bioetika*) koja zbog svojih kulturalnih, socijalnih, političkih i pravnih učinaka ima veliko značenje. Osnovno je pitanje: kako bi trebali izgledati odnosi između čudorednih normi i građanskih zakona u pluralističkom društvu?⁶⁵ Ako se teologija ne pozabavi ozbiljnije i hitnije osnovnim etičkim pitanjima, prijeti opasnost da se proglasi *zakonom* ono što je čudoredno neprihvatljivo? U tome je uloga kršćanskog teologa nenadomjestiva. U vrlo zahtjevnom dijalogu, u dijalogu punom poštivanja teolozi doprinose izgradnji savjesti i građanske svijesti u društvu.

Teologija si mora u zadatak staviti razumijevanje za *male skupine*, za *nacionalne manjine*, aktivno i trajno opredijeliti se za razvijanje ekumenizma i za ekumenski dijalog s drugim kršćanskim zajednicama (osobito s pravoslavnom Crkvom) i za religijski susret i dijalog s drugim religijama (osobito s islamom) koje postoje na ovim prostorima, poticati razumijevanje pluralnosti u društvu, vjernost tradiciji ali i kreativitet.

Ekumenizam – promicati obnovu jedinstva među svim kršćanima – jedan je od glavnih ciljeva Drugog vatikanskog koncila. Ekumenizam su sve »djelatnosti i pothvati što se, u skladu s raznim potrebama Crkve i okolnostima vremena, pokreću i usmjeruju prema promicanju kršćanskog jedinstva, kao što su: ponajprije svi pokušaji da se uklone riječi, sudovi i djela koji ni po pravdi ni po istini ne odgovaraju položaju rastavljene braće, pa otežavaju uzajamne odnose s njima; zatim u religioznom duhu upriličeni skupovi kršćana različitih Crkava ili Zajedni-

⁶² *Gravissimum Educationis*, broj 11; *Apostolicam Actuositatem*, broj 31.

⁶³ Usp. K. GOLSER (a cura di), *Religioni ed ecologia. La responsabilità verso il creato nelle grandi religioni*. Edizioni dehoniane, Bologna, 1995.

⁶⁴ *Promicati pastoral kulture*, broj 11.

⁶⁵ Usp. *Evangelium vitae*, br. 18 i 68-74 i *Promicati pastoral kulture*, broj 13.

ca, dijalog među vrsno upućenim stručnjacima, u kojem svatko dublje izlaže nauku svoje zajednice i jasno pokazuje njezina obilježja...«⁶⁶

Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu zajedno s Teološkim fakultetom u Ljubljani i s bogoslovskim fakultetom Srpske pravoslavne crkve u Beogradu godinama je promicao takav dijalog, upriličavao skupove na kojima su vrsni teolozi, stručnjaci teoloških znanosti, izlagali nauku svoje zajednice i jasno ukazivali njezina obilježja. Takvim je dijalogom postignuto veće međusobno razumijevanje i uzajamno poznavanje. Radovi s tih skupova objavljeni bili su pristupačni široj javnosti koja je tako imala priliku upoznati ekumenska nastojanja u Hrvatskoj.⁶⁷ Nažalost, ta su ekumenska gibanja i takvi susreti prekinuti. Njih treba sa svom ozbiljnošću nastaviti. Ima naznaka s pravoslavne bogoslovske strane (meni osobno upućenih) da postoji želja za obnavljanjem takvih susreta.

Drugi vatikanski koncil preporučio nam je da treba *upoznati duh rastavljene braće*.⁶⁸ To je upravo zadaća teologa. »Za to se traži nužno proučavanje, kojim se valja baviti po istini i s dobrohotnošću. Treba upriličavati zajedničke skupove za raspravljanje poglavito teoloških pitanja, na kojima će svi nastupati ravnopravno, samo neka, pod nadzorom biskupa, na tim skupovima sudjeluju istinski stručnjaci. Iz takova će se dijaloga jasnije spoznati i kakav je uistinu položaj Katoličke crkve. Ovim će se putem također bolje upoznati mišljenje rastavljene braće i prikladnije im se izložiti naša vjera.«⁶⁹ Koncil preporuča da se teologija i druge znanstvene grane, osobito povijest Crkve, predaju i pod *ekumenskim vidom*. Ne valja ni u predavanjima ni u objavljenim knjigama ili člancima posezati za polemičkim tonom, osobito ne u onome što se tiče rastavljene braće, nego raspravljati o vjeri Crkve u istini, ljubavi i pravdi. U tome se u prošlosti na našoj strani ne malo griješilo. To treba u duhu nastojanja današnjeg pape Ivana Pavla II. požaliti i za to se kajati: »tražiti oprost i sami oprostiti!«⁷⁰

⁶⁶ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret o ekumenizmu *Unitatis Redintegratio*, broj 4. Vidi Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, KS, Zagreb, str. 213.

⁶⁷ *V edinosti*. Ekumenski zbornik. Simpozij v Mariboru 1974., Maribor – Ljubljana, 1974.; *Evangelizacija u našem prostoru i vremenu*. Radovi s II. međufakultetskog ekumenskog simpozija u Lovranu, KS, Zagreb, 1977.; *Crkva u savremenom svetu*. Zbornik radova III. međufakultetskog ekumenskog simpozijuma, Beograd, 1979.; *Isus Krist jedini spasitelj svijeta*. Zbornik radova V. ekumenskog međufakultetskog simpozija, Zagreb, 1982., KS, Zagreb 1984.; *Vreme Duha Svetoga – Vreme Crkve*. Zbornik radova s VI. međufakultetskog ekumenskog simpozijuma u manastiru Studenici, Studenica, 1984.; *V edinosti*. Ekumenski zbornik 1988., Ljubljana – Maribor, 1988.

⁶⁸ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Dekret *Unitatis redintegratio* o ekumenizmu, broj 9

⁶⁹ Usp. dokument *Unitatis redintegratio*, broj 9.

⁷⁰ IVAN PAVAO II., *Propovijed na svečanoj misi na hipodromu*, 11. rujna 1994. godine. Vidi *Enciklika Crkvi u Hrvata*, KS, Zagreb, 1998., str. 35. Usp. *Gaudium et Spes*, broj 43.

Papa Ivan Pavao II. stavio je na srce katoličkoj Hrvatskoj kao prvu i najveću zadaću *ostvarivanje zajedništva* »dviju kršćanskih crkava, Istočne i Zapadne, koje upravo u tim krajevima oduvijek žive zajedno«. ⁷¹ U metafori rijeke Save koja utječe u najveću europsku rijeku Dunav Ivan Pavao II. zapazio je tragove puta kojim po Božjoj odredbi trebamo kročiti u ovom teškom povijesnom zadatku pomirenja, stvaranja zajedništva i u izgradnji boljeg kršćanskog društva na ovim prostorima. »To je put jedinstva i mira koji nitko ne smije izbjegavati!«, rekao je Ivan Pavao II. ⁷² Papa je ukazao i na bliskost južnoslavenskih jezika i na sam zemljopisni položaj »balkanskih zemalja« ⁷³ kao jedinstvenu priliku u izgradnji mira, zajedništva, blagostanja i dobrobiti sviju u Europi. U tome je perspektiva hrvatske teološke misli, u tome je skoro bih rekao identitet trenutačnog hrvatskog teološkog djelovanja. Time ona može dati veliki doprinos europskoj teologiji. Križanić nam je bio preteča.

Ne možemo ignorirati da živimo u neposrednoj blizini s *muslimanima*. Crkva gleda s poštovanjem muslimane »koji se klanjaju Bogu, živome i subzistentnome, milosrdnom i svemogućem stvoritelju neba i zemlje, koji je govorio ljudima. ... Oni Isusa, istina, ne priznaju Bogom, ali ga ipak časte kao proroka, a također i njegovu djevičansku majku Mariju. Nju ponekad i pobožno zazivaju. Osim toga iščekuju dan suda, kad će Bog naplatiti svim uskrslim ljudima. Zato cijene moralni život, a Boga štiju napose molitvom, milostinjom i postom.« ⁷⁴ Drugi vatikanski koncil poziva nas da zaboravivši što je bilo, iskreno se trudimo oko međusobnog razumijevanja i da zajednički štitimo i promičemo socijalnu pravdu, čudoredna dobra, mir i slobodu za sve ljude. ⁷⁵

Teologija ne smije, dakako, zaboraviti svoje pravo poslanje: vjernički nastojati razumjeti sadržaje vjere, iznad svega tajanstveni Božji naum o čovjekovu spasenju, te doznati za put koji vodi do spasenja (*scientia salutis*), u zajedništvu s crkvenim učiteljstvom.

U dosluhu s trendovima europske i svjetske teologije, a iznad svega u skladu s novim crkvenim dokumentima, razmišljati i razrađivati istinska *teološka* pitanja. Raditi oko sve dubljeg upoznavanja Biblije, na novim, suvremenim na-

⁷¹ IVAN PAVAO II., *Propovijed na svečanoj misi na hipodromu*, 11. rujna 1994. godine. Vidi *Enciklika Crkvi u Hrvata*, KS, Zagreb, 1998., str. 32.

⁷² IVAN PAVAO II., *Propovijed na svečanoj misi na hipodromu*, 11. rujna 1994. godine. Vidi *Enciklika Crkvi u Hrvata*, KS, Zagreb, 1998., str. 33.

⁷³ IVAN PAVAO II., *Propovijed na svečanoj misi na hipodromu*, u Zagrebu 11. rujna 1994. godine. Vidi *Enciklika Crkvi u Hrvata*, KS, Zagreb, 1998., str. 33.

⁷⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Deklaracija *Nostra aetate* o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama, broj 3. Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 1970., str. 385.

⁷⁵ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Deklaracija *Nostra aetate* o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama, broj 3. Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, KS, Zagreb, 1970., str. 385 i 387.

činima tumačenja Biblije u Crkvi. Dokument Papinske biblijska komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi danas*⁷⁶ nudi mnoge nove metode tumačenja Biblije a distancira se od fundamentalističke metode koja je još tako duboko ukorijenjena u našem teološkom razmišljanju.

Vjernički nastojati razumjeti sadržaje vjere u novim *kulturalnim* prilikama. Ne možemo ignorirati velike promjene u načinu razmišljanja koje su nastale u novije vrijeme kao posljedica silnog utjecaja novijih sredstava priopćavanja, nove i suvremen računalne tehnike, utjecaja televizije i radija, itd. Crkva danas više ne nadzire elektroničke medije u koje pripadaju i novine, tiskane na papiru, ali i prenošene digitalnim impulsima. A suvremeni mediji osim obavijesti nude i razbibrigu, a uz pozitivne poruke korisne za odgoj i obrazovanje ljudi *prenose i negativne poruke* koje priječe stvaranje humanijeg društva. Kršćanska je poruka, nažalost, zagašena prometom u medijskom prostoru. Tako se poruka crkava relativizira i gubi.⁷⁷

Teolozi trebaju promisliti i crkvene strukture – mislim na one povijesno-kulturološki uvjetovane – kao što su ih tijekom tisućljeća promišljali. Među te strukture spadaju i načini izbora mjesnih biskupa, razumijevanje crkvenih službi, odnos sveopćeg i ministerijalnog svećenstva, mjesto i uloga žene u Crkvi, veće upošljavanje laika u Crkvi... U tome nam apostolska Crkva može i treba biti uzor i polazište za razmišljanje (*Djela apostolska* i *Pavlove poslanice*, *apostolske poslanice*, itd.), provjera vršenja crkvenih službi pa i sa strane vjerničkog puka. Pitanje je, je li crkvena služba koja je očigledno bila oblikovana ovisno o shvaćanju društva, o shvaćanju čovjeka (muškarca i žene), o određenom povijesnom načinu upravljanja..., danas uistinu najbolji izraz onoga što je Isus želio? Ne bi li i u tom pogledu trebalo štošta premisliti, predložiti Crkvi za daljnje razmišljanje? Teolozi koji takva razmišljanja poduzimaju, služeći vjerno Crkvi, ne bi smjeli biti sprječavani od strane nositelja viših crkvenih službi i od njih dobivati packe, nego bi trebali biti saslušani, uzeti zaozbiljno. Današnje kontroverzije, pa i one oko demokratskih procesa u samoj Crkvi, ne smiju biti bezrazložno, autoritarnim pritiskom »odozgo« sprječavane i kažnjavane, nego o njima treba crkveno vodstvo ozbiljnije voditi računa, ustanovljivati povjerenstva koja će takva razmišljanja i takve prijedloge po savjesti i vjernički provjeravati, u kontekstu vremena sagledati i Crkvi predložiti zaključke.⁷⁸

To su samo neke teme kojima se hrvatska teološka misao mora baviti danas i u budućnosti.

⁷⁶ PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi danas*, KS, Zagreb, 1995.

⁷⁷ Usp. Zdravko MRŠIĆ, *Evolucija bez odabira*, str. 59-60.

⁷⁸ Usp. Andreas SEEBER, *Theologischer Aufbruch oder Abstieg*, u O. BETZ i drugi, *Zukunft der Theologie – Theologie der Zukunft*, Herder Freiburg, 1971., str. 55-68.

Summary

PERSPECTIVES OF CROATIAN THEOLOGICAL THOUGHT

In the article I discuss theology and its nature, task and purpose in our times in accordance with ecclesiastical documents. I discuss the need for theology as a research science in the service of the Church. Theology is of great importance nowadays: when facing the questions posed by these times, it has to answer them in a way in which the Church remains »within the complete truth« (w. ref. to John 8.31). I discuss the need for special attention to granted at theological faculties to subjects such as psychology, sociology and issues of current modern philosophy, which would make understanding and contacting the present world easier. Current theology and theologians are entrusted with tasks such as synthesizing and formulating religious truths in relation to today's man and his knowledge of himself and the world.

I point out the new changes in the world. The Church should educate people for these changes, which are unstoppable and hastily happening in the modern world. I have warned that theology should be linked as closely as possible to practice as the Second Vatican Council pointed out. All theology should be pastorally oriented: it has to take into account the aspirations of present day people for religious experience and their longing to experience the ulterior in their lives. In such a situation, true theology should be able to determine and evaluate these practices courageously. It should be a critique of practice. It must not flee from anything happening within the Church and in the world. On the contrary, it should examine the present day practices of the Church and subject the emerging experiences to critique, thus helping both ecclesiastical teaching personnel and the whole community.

Theology should be prophetically oriented: it should recognize the signs of the times, interpret their meaning and offer some solutions. A theologian should be a spokesman for God, an interpreter of God's words, but on the other hand, he should also be a critic of social as well as ecclesiastical practices: a theologian must constantly call upon those in positions of responsibility in society and the Church to always strive to make their practice better, more humane and thus more godlike. Theological research should produce news.

After the democratic system had been established in Croatia, new possibilities of theological and pastoral activity in general were opened. A theologian should offer solutions to problems and questions imposed on Christianity in our region today and in the near future so that we will not only merely survive, but rather be able to qualitatively survive as the »salt of the earth« and the »light of the world« (w. ref. to Matthew 5. 13-14). A theologian should carefully follow and analyze all of this under these new social and political circumstances and inform the Church of negative occurrences in society and the Church itself.

After the fall of communism, theology was given the right to go public: it returned to the community of faculties of Croatian universities. This is binding for theology since it should bring about an awareness of transcendence to other sciences as well as an awareness of responsibility for man in all his dimensions. Together with other sciences it

should deal with man, his world, and his material as well as spiritual problems: ecology, politics, the workplace, social justice, inner satisfaction, peace, salvation, etc.

The task of theology in a secularized postcommunist Croatia is to launch the »second evangelization« of Croatia, i.e. to elaborate, reconsider and develop ways in which one can communicate the Good News to people today, in language and in notions understandable to them, so that they will be able to accept the subject matter of religion and live in accordance with it.

There are also the issues of solidarity, peace and dialogue, which should be conducted with mutual respect, understanding and lawful diversity, in a sincere manner with love and respective freedom. Dialogue should be, above all, promoted in the Church itself. I also point out that theology should deal with environmental protection issues (ecology) as well as with ethical and moral issues (bioethics). Special attention is given to ecumenism in our region as well as to interreligious dialogue with Moslems and Jews.

In conclusion, I reiterate that theology should be in collusion with trends in European and global theology and above all in accordance with new ecclesiastical documents. It should ponder and elaborate on true theological issues and work on a deeper knowledge of the Bible as well as on new and modern ways of interpreting the Bible in the Church. From the congregational point of view it should try to understand the subject matter of religion under new cultural circumstances greatly influenced by new means of communication (TV, radio, Internet...). Theologians should consider church structures as well. By church structures, I mean those historically and culturally determined over the course of the millennium.

Key words: theology, theologian, Church, evangelization, modern crisis, social changes, prophetic critique of society and the Church...